

Het Amsterdamse Tinnegietersgilde

, 4211 niet

l, niet

o.

re

1. Inleiding

Van Dillen (1) komt in zijn *Bronnen tot de geschiedenis van het bedrijfsleven en het gildewezen van Amsterdam* tot de conclusie, dat het gildewezen in Amsterdam pas zeer laat tot ontwikkeling is gekomen. Wat in de 15de eeuw in Amsterdam gilde heet, is in hoofdzaak slechts een godsdienstige broederschap.

Zelfs in het begin van de 16de eeuw overwegen in de gildebrieven nog veelal de belangen van de *'goddelijken dienst'*, hoewel daarnaast ook de vorming van ziekenfondsen, de zogenaamde *'bossen'* in de belangstelling komt.

Op den duur komen echter ook steeds meer bepalingen voor tot bescherming tegen vreemde concurrentie en tot handhaving van de onderlinge gelijkheid, naast voorschriften waarbij het afleggen van een proef verplicht wordt gesteld voor wie het meesterschap ambieert.

Daarmee begint het eigenlijke gildewezen dat in de loop van de 16de eeuw tot krachtige ontwikkeling is gekomen. Het eind van de 16de eeuw geeft zelfs een versneld tempo van deze ontwikkeling te zien, onder invloed van protectionistische bepalingen die samenhangen met de toenemende concurrentie van het platteland en van andere steden. De uitbreiding van het aantal gilden is ongetwijfeld het gevolg van de differentiatie van het bedrijfsleven en van de toeneming van de bevolking, waardoor natuurlijk ook het aantal ambachtslieden groeide. De Alteratie (2) in 1578 kan niet als het keerpunt in de ontwikkeling van het Amsterdamse gildewezen worden beschouwd. Wel ontdeed zij het gildewezen van haar sterk godsdienstige karakter. Tot zover in het kort de visie van anderen op de ontwikkeling van het gildewezen in Amsterdam in het algemeen.

Hoe verging het nu de tinnegieters ?

2. De eerste tinnegieters

Van de laatmiddeleeuwse tinnegieterij in Amsterdam is maar weinig bekend. De eerste gegevens die ons ter beschikking staan dateren uit het begin van de 15de eeuw. Zij zijn niet alleen schaars, maar vertonen ook weinig samenhang.

In de keurboeken en de inbrenregisters van de weeskamer wordt sporadisch een tinnegieter genoemd, zij het dat de benaming tinnegieter pas in de tweede helft van de 16de eeuw ingang vindt.

Voor die tijd wordt gesproken van kannegieters – met een oud woord ook wel aangeduid als stoopgieters –, kannemakers en lepelmakers. De enkelen die dit beroep uitoefenden zullen weinig behoefte hebben gevoeld om zich als aparte vakgroep te organiseren.

Wel bepaalt de oudste keur met betrekking tot de tinnegieterij (3), welke dateert uit de eerste helft van de 15de eeuw, dat alleen zij die poorter (= burger) en lid van het St.-Maartens- of kramersgilde (= koopmansgilde) zijn tin- en koperwerk mogen maken en verkopen.

Een eerste maatregel dus om de concurrentie van buiten te weren.

In 1469 wordt in *'Die ordinancy van der goutsmeden tynneghieters ende anders'* (4) bepaald, dat geen stoopgieter enig tinwerk moet maken waarop hij het stedeteken (= stadswapen) aanbrengt, dat meer lood bevat dan 8 pond lood op de honderd pond tin.

Bij geconstateerde overtreding wordt het tinwerk verbeurd verklaard en aan stukken geslagen. Twee *'mannen van den ambochte'* moeten op de naleving van deze bepaling toezicht houden en overtredingen aangeven bij het gerecht.

Bovendien moet elke tinnegieter zijn tinwerk behalve het stadsmerk voorzien van zijn

eigen merk op een boete van drie pond Hollands. Uit de hiernavolgende bepaling leren we de benaming kennen van deze 'mannen van den ambochte': 'voorts zal van de voorschreven boete de heer een derde deel en de stad een tweede deel hebben om de wairdeyns van te betalen'.

Met deze keur wordt dus niet alleen de consument beschermd tegen tin van inferieure kwaliteit – ook toen wist men dat een te hoog loodgehalte schadelijk was voor de gezondheid – maar tevens wordt bewerkstelligd, dat de maker van een stuk tingoed te achterhalen is.

In 1475 (5) wordt deze maatregel gerenoveerd en de boetebepalingen verzaard: de boete wordt verhoogd tot 6 pond, bovendien volgt ontzegging van het houden van een tinnegieterij voor de tijd van één jaar.

In 1476 (6) wordt een keur uitgevaardigd betreffende de 'Ordinancy van den cramers', waarin de rechten en plichten van de gildebroeders van het St.-Maartens-gilde die hun goddelijke diensten dagelijks doen in de St.-Nicolaasparochiekerk, worden geformuleerd.

De eerste drie bepalingen beogen het weren van de concurrentie van buiten en onderling:

1. Ten eerste, dat niemand binnen de stad *mercerye* (= koopwaar), *cramerye* (= kleinhandel), *malgerye* (= kleine voorwerpen van metaal), *specerye* (= kruiden, specerijen), *tinnewercken*, *veteren* (= veters, banden, kettingen etc.); *buydelen* (= buidels, zakken, tassen) of houtwerk dat van het westen komt verkopen, in bezit hebben of maken mag, tenzij hij poorter is en gildebroeder van het St.-Maartens-gilde met uitzondering van de maandag. Overtredingen, geconstateerd door de *overmans* (= overlieden) van het gilde of door de *stedeknechten*, (= waardijns) worden beboet met 30 schilden Hollands.
2. Niemand mag deze goederen behalve op maandag buiten zijn winkel te koop aanbieden (met deze maatregel wordt de straathandel tegengegaan).
3. Gildebroeders die bij elkaar wonen moeten niet '*boven malcandere toegen noch deen voir den anderè myt hoere goeden*' (moeten elkaar dus geen concurrentie aandoen).

De volgende bepaling betreft de toetreding tot het gilde:

4. Degene die tot het gilde wil toetreden moet poorter zijn en daarvan een bewijs tonen aan de overlieden van het gilde en hen betalen als entreegeld 2 ponden Hollands. Echtgenoten kunnen na betaling van bovengenoemd bedrag lid van het gilde worden.

In de laatste bepaling komt het nog sterk godsdienstige karakter van het gilde tot uitdrukking:

5. De gildebroeder of zuster die na aanzegging niet deelneemt aan het ten grave dragen van een mede-gildebroeder of zuster en niet de lijkdienst bijwoont, verbeurt elke keer een stuiver ten behoeve van het gildealtaar.

Tenslotte wordt bepaald dat van de geïnde boeten de heer, de stad en het gilde elk een derde deel ontvangt.

Het smokkelen met de juiste inhoudsmaten gaf in 1494 aanleiding tot de volgende keur (7).

Alle kannen in herbergen en in huizen waaruit wijn of bier wordt getapt moeten geijkt zijn met de '*stedemaet*'.

De kannenmakers moeten in de kan de juiste maat aangeven met een pen, de zogenaamde '*pegel*'.

Nadrukkelijk wordt wederom gesteld dat elke kannemaker zijn kannen moet merken met zijn eigen merk. De aanbinger van een overtreding ontvangt een derde deel van de boete die 3 ponden Hollands bedraagt voor elke kan die niet de juiste

inhou
tinneg
In het
gema
nalevi

Het ga
meer
De vra
tinneg
De ee
corre
eigen
tinneg
om al
Deze
draai
word
10 ho
In de
Ond
Dat C
den g
staat
aange

Tot z
gevat
De tin
in he
gieter
en or
kwal
nog r
Tege
vleze

3. H

Hoe
zij va
worc
fend
Ond
'den
afzo
regis
stad
de ho
Uit e
zit :

inhoudsmaat heeft, en 1 pond Hollands voor elke kan die niet gemerkt is door de tinnegieter met zijn eigen merk. In hetzelfde jaar wordt het gebruik van olievaten anders dan van tin of koper gemaakt verboden (8). Een koperslager wordt van stadswege aangesteld om op de naleving van deze bepaling toezicht te houden.

Het gaat de stad Amsterdam goed. De welvaart van de burgers stijgt, zodat zij zich meer en beter huisraad kunnen permitteren.

De vraag naar producten vervaardigd van tin neemt toe en daardoor ook het aantal tinnegieters.

De eerste aanwijzing dat zij de behoefte voelen om zich te organiseren blijkt uit een correctie (9) in 1494 van *'veel of die meestendeel van den kannegieters deser stede'* die eigenmachtig, dus zonder toestemming van de overheid, een verordening voor het tinnegietersbedrijf hebben vastgesteld. Zij deden dat uit protest tegen de verplichting om alle kannen te laten ijkten. Een bepaling die de tinnegieters geld ging kosten...

Deze lieden waren bijeengekomen ten huize van Cornelis Kannemaker. Alle rad-draaiers worden beboet met 3 ponden Hollands. Dirck Otszoon, die als aanvoerder wordt beschouwd, en natuurlijk Cornelis Kannemaker moeten respectievelijk 16 en 10 hoed (= inhoudsmaat) kalk betalen.

In de middeleeuwen is het heel gebruikelijk om betalingen te verrichten in natura. Onduidelijk blijft overigens de preciese inhoud van deze *'ondeuchdelike ordonantcy'*. Dat Cornelis Kannemaker zijn leven betert blijkt uit artikel 6 van de *Ordonnance van den gewichte* (10) welke wordt opgemaakt in 1504 en afgekondigd in 1509. Hierin staat dat Goert de Kannemaker en Cornelis de Kannemaker van stadswege worden aangesteld als ijkers.

Tot zover kan de situatie rond de Amsterdamse tinnegieterij als volgt worden samengevat.

De tinnegieters, als allerlei andere ambachtslieden en neringdoenden, zijn verenigd in het kramersgilde. Het blijkt noodzakelijk om allerlei zaken betreffende de tinnegieterij te regelen om de gildeleden te beschermen tegen concurrentie van buitenaf en onderling en om de consument te beschermen tegen producten van inferieure kwaliteit of geknoei met de maten en gewichten. Deze maatregelen lijken voorlopig nog maar weinig effect te sorteren, omdat ze te hooi en te gras worden genomen. Tegen het einde van de 15de eeuw tonen de tinnegieters, die het duidelijk naar den vleze gaat, een sterke neiging om zich meer als afzonderlijke groep te manifesteren.

3. Het tinnegietersambacht binnen het kramersgilde

Hoe machtig de tinnegieters als groep binnen het kramersgilde is geworden blijkt als zij van de stedelijke overheid gedaan weten te krijgen dat in 1533 een apart reglement wordt opgesteld ten behoeve van het tinnegietersbedrijf: *'De Ordonnantie betreffende het ambacht der kannemakers'* (11).

Ondanks het feit dat in een bijschrift in de marge, gedateerd 1614, deze ordonnantie *'den gildebrieff'* wordt genoemd, kan hier geen sprake zijn van de oprichting van een afzonderlijk tinnegietersgilde. Als bewijs hiertoe kan worden aangevoerd dat in het register van de inkomsten en belastingen van alle godshuizen en gilden binnen de stad Amsterdam opgemaakt in 1570 n.a.v. de ordonnantie van de hertog van Alva op de heffing van de 100e penning (12), geen tinnegietersgilde voorkomt.

Uit een keur (13) uitgevaardigd in 1581 wordt duidelijk hoe de vork precies in de steel zit: *'(...)den Gilde van St. Maerten daer hen de Tinnegieters in 't jaer 1533 onder*

bégeven hebben onder conditiën ende expresse voorwaerden dat d'Overluyden van die hun souden voorstaen in alle haer gerechtigheyt'.

Dat neemt niet weg dat de keur van 1533 een institutioneel karakter draagt : de kannegieters organiseren zich als ambacht met een van overheidswege goedgekeurd reglement binnen het kramersgilde.

De behartiging van hun rechten en belangen delegeren zij aan het bestuur van het kramersgilde.

De ordonnantie van 1533 is dus de eerste verordening waarin een poging wordt gedaan om via een bepaald systeem orde op zaken te stellen in het tinnegietersbedrijf. Omdat deze keur als uitgangspunt diende voor alle latere bepalingen, behandelen wij haar integraal.

Wij Schout Burgermeesteren Schepenen ende Rade der Stede Amstelredamme doen cont allen luyden Alsoo hier binnen deser voorseyde Stede tot noch toe geene Ordonnantie noch Policie (= verordening) geweest is onder de gemeene kannemakers Onder welck voorseyde Ambacht tot desen jegenwoordigen dag toe groote en diversche ongeregeltheden geweest sijn : soo ist dat wij bij advys van de gemeene kannemakers hebben gewillekeurt geordonneert ende gesloten, willekeuren ordonneren ende sluyten mits desen onsen Brieve de puncten ende articulen hier naer volgende ; ende dit al tot onser wederseggen (= opzeggen) ;

I. In den eersten, dat van nu voortaan niemant, wie hij sij, 't Ambacht van de kannemakers en sal mogen doen, noch Meesterye daer af op setten binnen deser Stede ofte vrijheyt van dien, hij en sal eerst ende al voren alleen ende bij hem selven kunnen maken twee vormen, te weten, een plateelvorm (= bordvorm) van drie ponden, ende op deselve vorm een losbaar plateel, ende een vorm tot een swaenshals, ende op deselve vorm oock een losbaer stuck werks Ende dit al in presentie van de keurmeesters, die daertoe op mijne Heeren van den Gerechte geordonneert sullen werden, ende deselfde alle jaren te verkiesen.

II. Item, dat insgelycx niemant 't voorseyde Ambacht van Tinnegieters doen en sal, of Meesterye opsetten, hij en hebbe 't selve Ambacht den tijt van drie jaren achtereenvolgende geleert bij eenen Meester ; daer af hij oock van den selven meester goet bewijs brengen en toonen sal.

III. Item, dat alle degene, die Meesterye sullen willen opsetten, sullen eerst gehouden wesen hunne Proef te doen in presentie ende tegenwoordigheyt van de Proefmeesters, die daer toe bij ons alle jaren geet sullen werden. Ende dit doende sullen de voorseyde Keurmeesters elck voor sijn hoofd (= elk voor zich) hebben 's daegs ses stuyvers voor hunne moeyten en bij versuymnisse van haer eygen werck.

De in artikel II en III genoemde keur- of proefmeesters worden dus jaarlijks door het ambacht gekozen en benoemd door het stadsbestuur. Het aantal keurmeesters wordt overigens niet genoemd. Evenmin wordt duidelijk of deze keurmeesters als vertegenwoordigers optreden van het tinnegietersambacht in het bestuur van het kramersgilde.

IV. Item, dat een igelyck Meester van de Tinnegieters, die een leerjonck sal willen aennemen, 't selve Leerjonck sal moeten aennemen den tijt van drie jaren, en niet min. Welcke tijt van drie jaren gedurende de voorseyde Leerjonck sijn Meester gehouden sal sijn te dienen, al eer hij binnen dese voorseyde Stede ofte haer vrijheyt sal mogen wercken.

V. Item en sal oock d'een Meester des anders knecht niet mogen onderhuren, onderhouden (= onderhouden) noch te werck stellen, ofte eenig werck geven te maken voor hij sijne Meester met vruntschappe gescheyden sal wesen.

VI
ene
daer
VI.
of
we
me
VI.
daer
dez
van
IX
nog
ene
X.
keu
Wa
wel
Ha
voo
sal
Me
On
gec
sta
mo
kw
XI.
sulc
Kei
Car
ges
XII
lett
nie
geb
mog
ofte
XII
ofte
mer
vijf
der
tot
Dez
fon
XII
des
buy
als
sulc

den van die
gt : de
vedgekeurd
r van het
wordt
eters-
gen,
ne doen
Ordon-
ers Onder
he
emakers
de sluyten
dit al tot
de kanne-
de ofte
nnen
en, ende
p deselve
s, die
deselfde
en sal, of
reen-
et bewijs
houden
eesters,
oorseyde
i voor
door het
ers
ers als
n het
llen aen-
min.
uden sal
n
nt-
n voor

VI. Item, dat geene Tinnegieters des morgens en sullen mogen wercken voor vijff uren, ende des avonds na acht uren, op de verbeurte van drie stuyvers, so mennigmael imant daer op bekeurt werde.

VII. Item, dat geene Tinnegieters oft imant van heuren huysgesinne op sonnedagen ofte op andere groote heylige dagen eenig Tinnewerck sullen mogen verkoopen ofte wercken, in eeniger manieren ; op de verbeurte van twintig stuyvers, soo dick ende mennigmael imant op bevonden werde.

VIII. Item, dat voortaan geene Tinnegieter eenig kannewerck maken en sal mogen, daer meer loots toe sal wesen, dan acht ponden loots in 't hondert ; te weten, dat van deze hondert ponden tweennegentig ponden fijn tin wesen sullen ; op de verbeurte van drie Carolus gulden.

IX. Item, en sullen de voorseyde Tinnegieters geen plateelen, saucieren (= schalen), noch geen platwerck mogen maken noch doen maken, dan van goeden fijnen Tinne, ende van geen anderen stof.

X. Item, voort sal een igelijck Meester sijn letter, ende in deselve letter 't nieuwe keurteycken (= keurmerk), te weten een Bourgoens (= Bourgondisch) kruys met het Wapen deser voorseyde Stede slaen ende stellen op alle kannen ende rontwerck, 't welck bij hem gemaect sal worden. Ende op de plateelen ende ander platwerck de Hamer met de Kroon, ende sijn eygen letter, ende geen andere teyckenen. Ende dat voor ende al eer hij 't selve werck uyt sijnen huysse sal mogen brengen ; ten eynde men sal mogen weten, bij wat Meester 't selve werck gemaect is.

Met dit artikel wordt duidelijk aangegeven welke tekens mogen worden gebruikt. Onfijn tin, het zogenaamde kannetin, moet worden gemerkt met het meesterteken, gecombineerd met het kwaliteitsmerk bestaande uit het Bourgondische kruis met het stadswapen. Fijn tin, waaruit het platwerk (= borden en schalen) werd vervaardigd, moet behalve met het meesterteken worden gemerkt met de hamer en de kroon als kwaliteitsmerk.

XI. Ende of de teyckenijzers verloren worden, soo sal den Tinnegieter gehouden wesen sulck de Keurmeesters te kennen te geven, om bij consent van de voorseyde Keurmeesters een ander ijser te verkrijgen ; ende dit al op de pene (= boete) van vijff Carolus gulden te verbeuren, so dickwijlen ende mennig werven dat soude mogen geschien.

XII. Item, en sal oock van nu voorts aen geen Meester meer dan een kroon ende sijn letter in sijnen huysse houden ofte op sijn werck slaen, noch de selve Kroon ofte Letter niet mogen vernieuwen, veranderen, noch te vermaken, 't en ware hij die verloren ofte gebroken hadde. In welke gevalle hij 't aen de Keurmeesteren in der tijt wesende sal mogen versoeken ; die hem dan in de plaetse van sijn gebroken ofte verloren Kroon ofte teycken andere leveren ofte bestellen sullen.

XIII. Ende indien imant in des te doene gebrekelick ware, ofte meer dan een Kroon ofte teycken in sijnen huysse hadde, ofte op sijn werck sloege, die sal verbeuren, soo mennigmael hij daer op bekeurt sal worden, ende op elck stuck werck, de somme van vijff Carolus gulden : t'appliceren een derdendeel tot behoef van den Heeren, een derdendeel tot behoef van dese voorseyde Stede van Amsterdam, ende een derdendeel tot behoef van de arme menschen van den voorseyde Kannemakers Ambacht.

Deze bepaling voorziet in een belangrijke sociale voorziening : de instelling van een fonds, een bos, ter ondersteuning van behoeftige collega's.

XIV. Item, dat voortaan niemant, hij sijn Poorter, Inwoonder ofte Vremde, binnen deser voorseyde Stede ofte hare vrijheyte en sal mogen verkoopen eenig Tinnewerck buyten deser voorseyde Stede gemaect sijnde, dat soo fijn ende goet van Tin niet en is, als den Tinnegieters binnen deser Stede bij desen geordonneert wort te maken, op sulcke boeten als de Tinnegieters binnen deser Stede in gelijcken verbeuren souden.

- XV. Ende sullen de voorseyde Keurmeesteren 't voorseyde werck mogen keuren, als ander werck binnen deser Stede gemaect. Behoudelick, dat een igelijck Pooter ofte Inwoonder deser Stede sijn out ende gebesicht (= gebruikt) Tinnerwerck wel sal mogen verkoopen voor sulck als 't is, den genen die 't hem believen sal.
- XVI. Item, ten eynde ende op dat deze Ordonnantie ende Keure effect sortere ende te bat onderhouden sal worden, soo sullen de voorseyde Keurmeesteren soo dick en mennigmalen als 't hun believen sal, mogen gaen ten huysen van alle Tinnegieteren binnen dese Stede ofte de vrijheyd van dien, heur luyder kassen (= kasten), kisten ofte andere plaetsen, daer sij vermoeden sullen Tinnerwerck te wesen, te doen openen ende daer uyt soo veel met hen te nemen, als hen believen sal, ende 't selve mogen smelten ende assayeren (= kontroleren op de juiste samenstelling) tot heuren belieften, omme te weten of 't gemaect is van sulcke stof, ende op sulcke keure als voren geseyd wort.
- XVII. Ende dat een igelijck Tinnegieter terstont ten versoecke van de Keurmeesteren alle sijne kisten ende kassen openen, ende sijn Tinnerwerck toonen sal moeten.
- XVIII. Ende of hem imant rebelliseerde, ofte sijne kisten ofte kassen weygerde te openen, gelijk voorseyt staet, die sal verbeuren tot elcken reyse (= elke, keer) vier Carolus gulden, te appliceren als voren verklaert.
- XIX. Ende of imant, wie hij sij, den Keurmeesteren met woorden ofte wercken (= daden) misdade, om des Keurs wille, die sal verbeuren, alsoo mennig werf als hij dat dede twee stuyvers.
- XX. Item, dat elke Meester, als dese Ordonnantie gesloten sal sijn bij advijs van de Keurmeesteren binnen sekere tijde, die hun bij de Keurmeesteren geordonneert sal worden, gehouden sal wesen te kiezen sulcken teycken, als hij sijn leven lang gedurende op sijn werck sal meenen te slaen.
- XXI. Item, dat van nu-voortaen alle geswore Meesters van de Tinnegieters der voorseyde Stede de ijck op alle heure kunnen, groot ende kleyn, op heuren eede rechtvaerdelicken ijcken ende setten sullen, ende heur gewoonlick merck ofte teycken juste van buyten op de pen ofte ijcke slaen sullen, al eer sij luyden die kunnen verkoopen ofte uyt heure huysen laten dragen; op de correctie van mijne Heeren van den Gerechte. Insgelijcks sullen oock de selve voorseyde Meesters van de Tinnegieters gehouden wesen alle gewichten van lood, die sij luyden binnen heure huysen gieten, rechtvaerdelicken bij heuren eede te ijcken, ende heur gewoonlick merck metter Stede Wapen daer op slaen, naer coustume (= gewoonte) ende usantie (= gebruik) deser Stede op Troys gewichte, op de correctie als voren. Sonder arg ende list (= bedrog). In kennisse der waerheyd hebben wij, Schout, Burgemeesteren, Schepenen ende Raden der voorseyde Stede van Amstelredamme Segele ten sake hier beneden aen desen gedaen hangen. Gegeven (= uitgevaardigd), op den 13e dag van Januario in den jare onsen Heeren 1533.

In de Ordonnantie van 1533, zijn regelingen getroffen met betrekking tot de meesterproef, de opleiding, de arbeidstijden, het meesterteken en de verschillende kwaliteitsmerken, de instelling van een armenfonds en het weren van import van inferieur tin. Dat betekende een belangrijke aanvulling van de reeds bestaande, meer incidentele bepalingen inzake het verplichte poorterschap en het lidmaatschap van het St.-Maartensgilde, de alliage van het tin, de verkoop, de wering van concurrentie onderling en van buiten, de sociale en godsdienstige verplichtingen en het ijken van inhoudsmaten en gewichten. Het ijken bleef overigens een bron van irritatie. In 1561 neemt de Vroedschap nàar aanleiding van een klacht van de tinnegieters het besluit (14) waarin het de ijkers wordt verboden om zelf gewichten te verkopen. Ook andere artikelen uit de Ordonnantie van 1533 behoeven bijstelling. In 1575 wordt artikel 2 inzake de meesterproef als volgt aangepast (15): de 'forme tot een swaenshals

ende op de selve vorme oock een losbaer stuck wercks' wordt vervangen door een vorme van een schenkkanne met een holle voet ende daerop een losbaer stuk wercks.

4. Het tinnegietersgilde

Het gildearchief is in zijn geheel verloren gegaan.

Een acte waarin expliciet de oprichting van het tinnegietersgilde, respectievelijk de afscheiding van het St.-Maartensgilde, is vastgelegd, is dan ook tot op heden niet bekend.

Niettemin zijn er duidelijke aanwijzingen, dat een in 1581 uitgevaardigde Ordonnantie (16) inzake een geschil tussen de tinnegieters enerzijds en de kramers geassocieerd met de lepelmakers anderzijds over de verkoop van tin, het tijdstip markeert, waarop deze afscheiding plaatsvindt. We nemen eerst de keur zelf onder de loep.

Wij Burgermeesteren ende Raden der Stede van Amstelredamme doen kont ende te weten eenen igelijcken, dien 't behoort. Dat alsoo sekere questie geresen is tusschen de Tinnegieters ter eenre, ende de Kramers geassocieert met de Lepelmakers deser Stede ter andere sijde beroerende het vrij koopen ende verkoopen van alreleye Tinnewerck, sonder eenige distinctie ; ende dat alleenlick onder 't deksel van den Gilde van St. Maerten, daer hen de Tinnegieters in 't jaer 1533 onder begeven hebben, onder de conditien ende expresse voorwaerden, dat d'Overluyden van die hun souden voorstaen in alle haer gerechticheyt. Wij omme alle vrede ende eendragt onder onse Burgeren te onderhouden, de Kramers ende Lepelmakers gehoort hebbende aen d'eene sijde, ende de Tinnegieters aan d'andere sijde, geordonneert hebben, als wij ordonneren bij desen ende bij provisie, tot dat anders geordonneert sal sijn 't gene hier naer volgt :

I. Eerst, dat niemant, wie hij sij, naer May eerstkomende binnen deser Stede in 't heymelick noch in 't openbaer en sal mogen koopen noch verkoopen, wercken noch te doen wercken, eenig Tinnewerck den Tinnegietersambacht aengaende, dan alleen die Gildebroeders van 't selve Gilde (!) en onder de Proefstaende sijn ; op de pene van telcken reyse vier en twintig gulden te verbeuren bij den gene, die contrarie dien alsoo gekoft (= gekocht) verkoft, gewrocht ofte doen wercken sal hebben, te bekeeren in drie delen, als een den Heere, 't ander deser Stede, ende het derde den Proefmeesteren van de Tinnegieters. Mitsdat nochtans de Kramers ende Lepelmakers wel sullen mogen naer ouder gebruyck koopen ende verkoopen lepels ende kleyne gedopte schaelkens (= schaaltes met deksels), 't stuck niet meer wegende ten hoogsten dan drie vierendeel ponts : welcke lepels ende schaeltes oock sullen moeten wesen gemaect van fijn Tin, volgende de Keur deser Stede.

II. Dat oock geene Tinnegieters binnen deser Stede in 't Gilde zijnde (!) eenig contract, conventie, ofte heymelick verstand maken of hebben sullen mogen, het sij bij koopen, verkoopen, ofte andere loose vonden (= gronden), nochte oock voor andere vremde luyden wercken ofte doen wercken, om eenich verkoop daer van te houden binnen deser Stede ; op pene hier naer gementioneert (= genoemd).

III. Ende of de Keurmeesteren ofte Overluyden van de selven Ambachte ten tijde dienende eenige vehemente suspicie (= grondige verdenking) daer of op imand en hadden, sullen de selve moge ontbieden, omme de waerheyd van dien van hun te mogen vereyschen.

IV. Ende sal de gene, daer men presumptie (= vermoedens) op heeft, soo dickwerf als hij ontboden word, hem moeten purgeren (= zich vrij spreken) bij eede, of ware woorden die voor eed gehouden worden in handen van de Burgermeesteren deser Stede, van 't gunt voorseyd niet gedaen te hebben ; op verbeurte, soo wie hem weygerde alsoo te

purgeren, 't elcken reyse ende soo dickwils hij dat refuseert (= weigert) te doen, van vier en twintig gulden, mede te employeren alsvooren. Blijvende alle andere poincten ende articulen in de Ordonnantie bij mijne Heeren den Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Raden deser Stede op 't stuck van den Kannemakers Ambacht verleent en gemaect den 13 January 1533 desen niet contrarierende, in haer volle vigueur, kracht ende waerde, alles sonder arg ende list. In kennisse der waerheyt hebben wij der voorseyde Stede van Amstelredamme Segele ten saken beneden aen desen doen hangen. Gegeven op den naestlesten (= een na laatste dag) in Februario, in 't jaer ons Heeren 1581.

Welke argumenten pleiten nu voor de stelling, dat dit inderdaad het moment is waarop de tinnegieters zich afscheiden van het St.-Maartensgilde? In de eerste plaats is er een duidelijk motief: de lepelmakers trekken één lijn met de kramers en schaden met hun vrije koop en verkoop van allerlei tingoed de economische bepalingen van de tinnegieters. Zij kunnen dat doen op grond van de bepalingen van de ordonnantie van 1533, die in dit opzicht door de tinnegieters klaarblijkelijk als achterhaald en dus als onrechtvaardig worden beschouwd. De zinsneden in artikel 1: (...) *eenig Tinnewerck den Tinnegieters ambacht aengaende dan alleen die Gildebroeders van 't selve Gilde* (..) en in artikel 2: *Dat oock geene Tinnegieters binnen deser Stede in 't Gilde sijnde* (...) impliceren het bestaan van een tinnegietersgilde. In artikel 3 is naast de gebruikelijke keurmeesters voor het eerst sprake van *Overluayden van den selve ambachte*. De ordonnantie wordt bovendien in een bijschrift, gedateerd 1606 in de marge van het eerste artikel, een *Gildebrief* genoemd. Tenslotte blijkt uit een request (17) (= verzoekschrift), gedateert 1594, van *de tegenwoordige keurmeesters van 't Tinnegietersgild deser Stede*, gericht aan de burgemeesters van Amsterdam, dat het bestaan van een afzonderlijk tinnegietersgilde op dat moment reeds een feit is.

De overliden van het nog piepjonge tinnegietersgilde laten al snel van zich horen. In het bovengenoemd verzoekschrift (18) beklagen de overliden Reyer Thomassen, Benedictus van Rijnveld en Albert Jacobszoon zich over het feit dat de van stadswege benoemde ijkmeester de tinnegieters oneerlijke concurrentie aandoet, omdat hij kannen en gewichten maakt, ijkt en verkoopt zonder dat hij daartoe ijkgeld hoeft te betalen. Tevens verzoeken zij om verhoging van hun loon, omdat de compensatie die zij genieten voor activiteiten verbonden aan hun functie, het verlies aan inkomsten niet dekt. Zij ontvangen slechts voor het afnemen van de meesterproef 12 stuivers, terwijl alleen al hun knechten die de winkel bedienen per dag 15 stuivers en die het rad draaien 12 stuivers per dag verdienen. In een bijschrift in de marge staat het besluit van de overheid vermeld: de ijkmeester moet jaarlijks 12 gulden uitkeren aan de overliden van het gilde.

De lepelmakers en de kramers proberen gedaan te krijgen, dat zij behalve lepels en kleine schaaltes met deksels ook ander klein tingoed, minder dan driekwart pont wegend, mogen verkopen en verzoeken om *interpretatie* van artikel 1 van de ordonnantie van 1581 (19). Zij krijgen hun zin echter niet. In het Burgemeestersarchief bevindt zich een acte (20), gedateerd 1607, waarin de overliden en gildebroeders naar aanleiding van de ongeregelheden bij het aan nemen van leerjongens, het afnemen van de proef en het bijwonen van de begrafenis, gezamenlijk overeenkomen, dat elke meester, die een leerjongen aanneemt, aan het gilde moet betalen een daalder van 30 stuivers en dat hij, zowel bij de

aanvang als het verstrijken van de drie verplichte leerjaren, met de leerjongen ter registratie moet verschijnen voor de overlieden. Voorts dat elke gildebroeder de begrafenis van 'de doden van 't gilt, 't sij man ofte vrou, jonck ofte out' gehouden is bij te wonen.

Wanneer de overlieden over belangrijke zaken de mening willen horen van de gezamenlijke gildebroeders en daartoe een vergadering uitschrijven, dan is elke gildebroeder verplicht deze bij te wonen. Tenslotte is elke gildebroeder gehouden te verschijnen, wanneer hij door de overlieden wordt ontboden ter controle van de alliage van het tin.

De acte is ondertekend door de overlieden Reyer Toeniszoon, Aelbert Claeszoon en Baerent Jansz en 16 andere tinnegieters. Deze acte werd klaarblijkelijk niet door de overheid geautoriseerd, want zij is niet in de keurboeken terug te vinden.

Na een langdurige ontwikkelingsperiode en de onvermijdelijke kinderziekten in de eerste decennia van haar bestaan, lijkt het gilde dan eindelijk een welvarend en gerespecteerd ambachtsgilde te zijn geworden. Een gilde, dat volgens Wagenaar (21) wordt bestuurd door drie overlieden, onder welke één keurmeester. Zij worden jaarlijks in de maand november benoemd en komen bijeen op de eerste maandag van iedere maand in de gildekamer. Deze gildekamer bevindt zich in de 17de eeuw in een van de bovenvertrekken van de Schreierstoren. In 1683 verhuizen de overlieden van het tinnegietersgilde naar de Haringpakkerstoren, voor welke nieuwe gildekamer zij 60 gulden jaarhuur moeten betalen. Wanneer de inkomsten dalen, weten zij enkele huurverlagingen te verkrijgen, totdat de overlieden in 1744 zelfs om volledige kwijtschelding van de huur verzoeken, hetgeen hen wordt toegestaan (22).

Gedurende de hele 17de en 18de eeuw zouden veranderende economische en sociale omstandigheden aanleiding geven tot problemen en conflicten, die een aanpassing van de hierboven in chronologische volgorde beschreven reglementen noodzakelijk maakten.

Deze veranderingen zijn toe te spitsen op een aantal hoofdzaken, die afzonderlijk behandeld zullen worden, n.l. de opleiding van de tinnegieters, de juiste samenstelling van het tin en de maatregelen daartoe, de concurrentie en tenslotte de financiën van het gilde.

De opleiding

In 1614 wordt de ordonnantie van 1533 uitgebreid met een bepaling (23) inzake het toelaten van vreemde gezellen: gezellen van buiten mogen alleen worden toegelaten, wanneer ze kunnen bewijzen dat zij hun leertijd hebben voltooid in plaatsen waar gezellen uit Amsterdam dezelfde rechten hebben.

Met de regels (24) omtrent het in dienst hebben van leerjongens en knechten werd fors de hand gelicht. Een en ander gaf de overheid in 1692 aanleiding tot de uitvaardiging van een keur (25): dat alle tinnegieters, kannedekkers en lepelmakers binnen 6 weken na afkondiging van de keur met de leerjongens die niet ingeschreven zijn moeten verschijnen bij de overlieden van het gilde, om deze alsnog te laten inschrijven. De tinnegieters moeten daarvoor 2 gulden betalen, de lepelmakers en kannedekkers 1 gulden. Na het verstrijken van de verplichte leertijd van 3 jaar moeten meester en leerjongen wederom verschijnen, bij gelegenheid waarvan de leerjongen zijn leerbrief zal ontvangen. De tinnegietersleerling betaalt voor deze leerbrief 3 gulden, de lepelmakers- en kannedekkersleerling 2 gulden. Op het niet nakomen van deze bepaling staat een boete van 6 gulden, te betalen door de meester.

Haringpakkerstoren waarin sedert 1683 de tinnegieters hun gildekamer hadden.
Tekening door Reinier Vinkeles, 1801. Historisch topografische atlas, Gemeentelijke
Archiefdienst Amsterdam.

Een
de
tin
pro
de

Al
giet
onr
om
pro
Ool
pro
het
bew
In e

De k
De j
zoge
voor
cons
dele
zijn
Wij
van l
In 16
over
gesch
voor
In 16
guld
waan
gesch
De k
alloy
In 16
welk
moet
ordin
overt
dan é
tingo
geme
boete

De kv
baarc
make
word
Tinne

Een keur (26), uitgevaardigd in 1702, verplicht de kandidaten voor het afleggen van de meesterproef tot het gebruik van *goede nieuwe steen*, uit welk materiaal een tinvorm moest worden gemaakt. Wanneer een kandidaat zakte voor de proef, was de *proeveling* gehouden om nog eens een jaar en 6 weken te leren alvorens hij opnieuw de proef zou mogen afleggen.

Al deze bepalingen lijken weinig te helpen. Zo moeten de overlieden van het tinnegietersgilde b.v. optreden tegen Adriaen Vogelesang (27). Zij gelasten hem om onmiddellijk de productie en verkoop *aen luyfel vensters of andersijts* te staken, omdat hij de proef niet heeft afgelegd. Adriaen gaat natuurlijk rustig door met de productie en verkoop, maar legt enige tijd later toch de proef af. Ook werken leerjongens van elders bij tinnegieters en leggen vervolgens de gildeproef af, zonder dat zij zich als leerjongen bij het gilde hebben laten inschrijven en het inschrijfgeld hebben voldaan en zonder controle op de juistheid van hun bewering dat zij in andere plaatsen het ambacht geleerd hebben. In een keur (28) van 1737 wordt deze gang van zaken dan ook uitdrukkelijk verboden.

De kwaliteit van het tin

De juiste samenstelling van het tinwerk of de benodigde grondstoffen, het zogenaamde *gemaecht* en *ongemaecht* tin, vormde een voortdurende bron van zorg, voor de overheid uit oogpunt van de bescherming van de belangen van de consument, voor de tinnegieters uit oogpunt van concurrentie. Het toezicht hierop delegeerde de overheid aan het gildebestuur. Hoe deze controle, de *assaay* precies in zijn werk ging, wordt door Dubbe (29) uitvoerig beschreven.

Wij beperken ons hier tot de maatregelen, die de overheid, meestal op aandringen van het gildebestuur, nam om de juiste kwaliteit van het tin te waarborgen.

In 1637 geeft geknoei met de voorgeschreven alliage aanleiding tot een keur (30): overtreders wier tingoed meer dan een aas (31) in gewicht afwijkt van de voorgeschreven alliage, moeten 3 gulden boete betalen, voor 2 azen verschil 6 gulden en voor 3 azen en meer 9 gulden.

In 1646 volgt een nieuwe keur (32), waarbij het de tinnegieters op boete van 25 gulden wordt verboden om tingoed, gemerkt met de roos, te maken of te verkopen waarvan de samenstelling meer dan een aas in gewicht verschilt met de voorgeschreven alliage.

De keurmeesters mogen *vals* tingoed in beslag nemen en omsmelten 'tot behoerlick alloy' op kosten van de overtreders.

In 1685 wordt nog een keur (33) uitgevaardigd. Hierin wordt precies aangegeven welke alliaages mogen worden toegepast en van welke kwaliteitsmerken dit tingoed moet worden voorzien. Het zogenaamde *roostin* of *fijn tin* dat wordt gemerkt met de *ordinaris roos* moet bestaan uit 94 pond zuiver *bloktin* en 6 pond lood. Op overtreding staat een boete van 100 gulden. Wanneer het aangetroffen tingoed meer dan één aas verschilt, wordt nog een extra boete van 25 gulden geheven en het tingoed verbeurd verklaard. Daarnaast moet het zogenaamde *keurtin*, dat wordt gemerkt met het stadswapen, zijn gemaakt van 92 pond roostin en 8 pond lood, op boete als boven genoemd.

De kwaliteit van de producten, vervaardigd door de lepelmakers en de kannedekkers baarde zorg. Zo zeer zelfs, dat aan de bestrijding van *het groot verval dat er is in het maken van de Tinnelepels mitsgaders de Tinnedeksels* in 1688 een speciale keur (34) wordt gewijd.

Tinnen lepels en deksels op *steen, glas en andere werken* moeten gemaakt zijn van

Bloktin (d.i. de beste kwaliteit tin gemengd met een weinig koper) gemerkt met de engel, of van *fijn* of *roostin* (94 % bloktin gemengd met 6 % lood) gemerkt met de roos, of van *keurtin* (92 % roostin gemengd met 8 % lood) gemerkt met het stads-wapen.

Tinnegieters, die werk uitbesteden, lepels of deksels, zijn verantwoordelijk voor de kwaliteit van het tin. Alle lepelmakers en kannedekkers zijn verplicht om hun stempels door het gildebestuur te laten controleren en registreren. Alle lepels en deksels, die niet aan de voorgeschreven alliage voldoen, kunnen tot twee maanden na de afroep van de keur worden ingeleverd bij het gildebestuur om te worden omgesmolten. Het verlies van arbeidsloon zal worden gecompenseerd. Elke achtergehouden lepel zal worden beboet met zes gulden.

In 1689 wordt deze keur nog uitgebreid met de bepaling (35), dat voortaan de toepassing van een vierde alliage zal zijn toegestaan, genaamd *de Kleyne Keur* (92 % keurtin gemengd met 8 % lood) gemerkt met de letters KK en het stadswapen. Een keur (36) van 1692 bepaalt, dat alle merktekens, die worden toegepast, bekend moeten zijn aan het gildebestuur en dat voor ieder nieuw stempel, dat in gebruik wordt genomen, aan het gilde 18 stuivers betaald moet worden.

In 1706 wordt een keur (37) uitgevaardigd waarin wordt voorgeschreven dat alleen *distilleerslangen en helmen, kofferpotten* (= koffiepotten), *alderhande bier- en wijnkannen sonder pijpen, klisteerkannen en spuysten, trechters, inkkokers en lepels gelijk meede de kargasoen Tinwerken* (38) gemaakt mogen worden van keurtin, mits als zodanig gemerkt, op een boete van 1 gulden en 10 stuivers en verbeurdverklaring van het valse tin.

In 1732 stemt de overheid toe in een verzoek (39) van de tinnegieters om tingoed van de beste kwaliteit te merken met het wapen van de stad gecombineerd met de engel, van oudsher het kwaliteitsmerk voor het fijnste tin. Al deze maatregelen ten spijt, dreigt het gezag van het gilde en daarmee van de overheid danig te verslappen.

Opnieuw worden in 1749 de gebruikte tinalliages vastgesteld (40). Uitgaande van het *aller-suyverste engelsch of bloktin* gemerkt met de engel, mocht het roostin, gemerkt met de roos, in gewicht drie azen met het bloktin verschillen, keurtin, gemerkt met het stadswapen, zeven azen en tin van de kleine keur, gemerkt met het stadswapen en de letters KK, elf azen.

Misbruik, met name van het merkteken voor de kleine keur, gemerkt met de letters KK, brengt de overheid in 1751 ertoe om de tinnegieters te verplichten dit merk te combineren met het jaartal van invoering (1689) en te laten registreren bij het gilde (41).

De concurrentie

Een van de belangrijkste taken van het gilde bestond uit het weren van de concurrentie. Een ieder die zich met zijn productie of de verkoop van bepaalde producten begaf op het terrein van de tinnegieters, viel onder de bepalingen van het gilde, hetgeen er meestal op neer kwam, dat er betaald moest worden. Het spreekt vanzelf, dat men steeds weer probeerde, individueel of georganiseerd, legaal of illegaal, onder de verplichtingen uit te komen.

In 1642 wordt een keur (42) uitgevaardigd, waarbij de kannedekkers en lepelmakers, maar ook de tinverhuurders en de kannenverkopers, verplicht worden om elk kwartaal 10 stuivers te betalen aan het tinnegietersgilde. Dat vooral de kannenverkopers dit maar moeilijk konden verkroppen, blijkt uit een request (43), dat zij in 1673 samen met de glas- en aardewerkverkopers richten aan het stadsbestuur. Zij vragen

da
da
en
tin
De
gic
ve
Ty
om
in
De
an
gile
Een
en
Ma
kar
tin
Een
ech

Dat
blij
van
De
uit
nog
Sch
gem
tijk
Op
van
ged
giet
Uit
feite
aanv
Illus
Hem
koop
Roer
betr
word
actie

De fi
Even
voor
In 16
20 st
In 16

daarin toestemming om een eigen gilde te mogen oprichten. Als argument voeren zij daarbij o.m. aan, dat zij alleen onder het tinnegietersgilde resorteren, omdat enkelen van hen kannen verkopen met tinnen deksel, terwijl boekverkopers, die tinnen inktpotten verkopen dat niet hoeven.

De stedelijke overheid besluit tot een compromis (44) : in het bestuur van het tinnegietersgilde zullen de glazen-, kannen- en aardewerkverkopers voortaan vertegenwoordigd zijn met één overman.

Twee jaar later, in 1675, heeft het bedrijven van straathandel, het zogenaamde *omlopen*, in glazen, kannen en aardewerk langs de straten, op de sluizen, de Dam en in schepen door vreemdelingen en beunhazens schrikbarende vormen aangenomen.

De overheid ziet zich dan ook gedwongen om voor de glazen-, kannen- en aardewerkverkopers, die als afzonderlijk ambacht vallen onder het tinnegietersgilde, een eigen reglement op te stellen (45).

Een jaar later krijgen de glazen-, kannen- en aardewerkverkopers eindelijk hun zin en wordt hen toegestaan om zich geheel los te maken van het tinnegietersgilde (46).

Maar daarmee waren de kannenverkopers nog niet van de verplichting af om voor kannen met tinnen deksels per kwartaal een bedrag van 10 stuivers te betalen aan het tinnegietersgilde.

Een verzoekschrift (47) om ook van deze verplichting te worden ontheven, wordt echter nog datzelfde jaar door de overheid ingewilligd.

Dat ook de lepelmakers en kannedekkers de tinnegieters concurrentie aandeden, blijkt uit een keur (48), uitgevaardigd in 1675, waarin de interpretatie van de keur van 1606 (49) wordt vernieuwd.

De artikelen 3 en 4 van de hierboven beschreven keur (50) van 1685 verbieden uitdrukkelijk de beunhazerij en het omlopen. In de keur (51) van 1688 gebeurt dat nog eens, evenals in 1731 (52).

Schade ondervonden de Amsterdamse tinnegieters eveneens van de import van *gemaect* tin van buiten de *geunieerde Provincien*. In een keur (53) wordt deze praktijk uitdrukkelijk verboden.

Op verzoek van de tinnegieters renoveert (54) de stedelijke overheid in 1702 de keur van 1642, inhoudende dat alle kannedekkers, lepelmakers, tinverhuurders en gedekte kannenverkopers elk kwartaal 10 stuivers moeten betalen aan het tinnegietersgilde.

Uit het elkaar steeds sneller opvolgen van al deze keuren, blijkt wel hoezeer de feitelijke controle door het gilde op het maken en verhandelen van tingoed en aanverwante producten verslaptte.

Illustratief voor deze betreuenswaardige gang van zaken is een contract (55), dat Hermanus Blommart, meester tinnegieter, in 1705 afsluit met Abraham Roeters, koopman, waarin wordt overeengekomen, dat Blommart op al het tinwerk, dat Roeters zal maken of laten maken zijn stempel zal slaan, alsof het zijn eigen werk betrof, gedurende 15 jaar en dat alle rekeningen op naam van Blommart gezet zullen worden. Tevens dat Blommart Roeters in bescherming zal nemen tegen mogelijke acties van het tinnegietersgilde.

De financiën van het gilde

Evenals in 1594 klagen de keurmeesters over de te lage beloning, die zij ontvangen voor de derving van inkomsten, ontstaan door de uitoefening van hun functie.

In 1609 komt de overheid hen hierin tegemoet (56) en wordt hun salaris verhoogd tot 20 stuivers per dag.

In 1637 wordt de ordonnantie van het tinnegietersgilde aangepast (57) : in plaats van

het verplichte *proefmael*, d.i. de maaltijd, die degene, die de proef aflegt, moet aanbieden aan de gildebroeders, mag een bedrag van 24 gulden betaald worden in de *Bosse* (= fonds) van het gilde. Het is duidelijk dat de oude bepaling inzake het aanbieden van de maaltijd aan de sterk in aantal gestegen gildebroeders op grote financiële en praktische bezwaren stuitte. Vandaar dat men besluit het geld nuttiger te besteden.

De centjes blijven het gildebestuur zorgen baren.

In 1702 vaardigt de stedelijke overheid op verzoek van de ouderman en de keurmeesters van het tinnegietersgilde een speciale keur (58) uit. Hierin wordt vastgesteld dat 1) ieder, die gildelid wordt, 30 gulden inkomstgeld moet betalen, dat 2) i.p.v. het proefmaal 24 gulden betaald mag worden, dat 3) een kandidaat, die zakt voor de proef, de genoemde maaltijd mag afkopen voor 15 gulden, dat 4) de overliden van het gilde voor het afnemen van de proef 2 gulden per dag ontvangen met een maximum van drie dagen en dat 5) de gildeknecht voor hetzelfde 1 gulden en 10 stuivers ontvangt.

De laatste twee artikelen betreffen de proef zelf en werden al eerder behandeld. Hoeveel tijd de keurmeesters kwijt waren aan hun functie, blijkt wel uit de keur van 1718 (59), waarin wordt bepaald, dat inzake het bekeuren van overtredingen, de overliden van het gilde zich mogen laten vertegenwoordigen door een of twee uit hun midden, vergezeld van de gildeknecht. Bovendien wordt men er aan herinnerd, dat de jaarlijkse contributies prompt moeten worden voldaan. Degene, die meer dan vier weken te laat betaalt, moet een boete betalen van 4 gulden.

In 1746 dienen de overliden een request (60) in, waarin zij de overheid toestemming vragen om van door hen bekeurde wetsovertreders direkt de opgelegde boetes te mogen innen, zonder hen dus voor het gerecht te hoeven dagen. Overliden van andere gilden zouden hier reeds toestemming voor hebben gekregen. In 1751 wordt dit verzoek (61) ingewilligd.

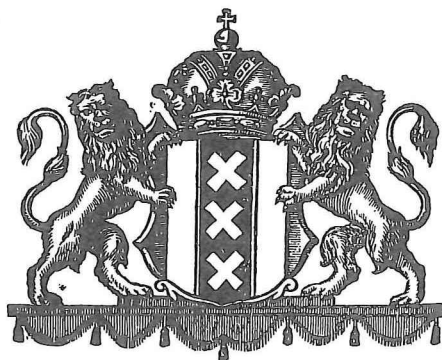
Al deze maatregelen wijzen op een toenemend gebrek aan financiën. Een duidelijk symptoom van een verslechterende economische situatie, althans wat de tinnegieters betreft.

5. Het tinnegietersgilde na 1750

De ontwikkeling van het tinnegietersgilde in de 18de eeuw en daarna wordt gekenmerkt door een periode van achteruitgang; het aantal leden vermindert en de inkomsten dalen. Tenslotte mondt deze ontwikkeling uit in de geruisloze verdwijning van het gilde ergens in de jaren voor 1820. Enerzijds is de verdwijning te wijten aan de interne moeilijkheden van het gilde, anderzijds is deze verdwijning niet los te zien van een grotere politiek-maatschappelijke ontwikkeling, die de afschaffing van de gilden met zich meebracht. De opvatting dat na de staatsregeling van 1798 de gilden een feitelijke dood stierven is niet juist. De gilden vervulden nog een duidelijke functie binnen de stedelijke samenleving. Denk bijvoorbeeld aan de sociale functie die ze vervulden, de functie van een beroepsopleiding en hun economische functie. Ze waren op grond van hun aard en produktiewijze de leveranciers bij uitstek voor de lokale markt, dit is de stad en de direkte omgeving (62). De stedelijke autonomie en het stedelijk protectionisme vormden de waarborg voor deze afzetmarkt. Het zijn de ideeën van het liberalisme en van de politieke eenheidsstaat bij de landsregering, die de grootste bedreiging vormen voor de gilden.

De steden werpen zich, in hun strijd voor het behoud van hun autonomie, op als de

Mijne Heeren van den Gerechte in overschreeging ge-
noomen hebbende de klagten van de Overlieden
van het Tinnegieterz Gilde / nopenz het verbaal
van de Gilde Kas / aan hun Ed: Achtb: gedaan /
hebben goedgebonden te ordonneeren en te statueeren / ge-
lyk haar Ed: Achtb: doen by dezen: dat alle die geene /
welke van nu voortaan haar Hoef zullen willen doen / om
het Ambagt van Tinnegieter te beginnen / ten behoeven van
dat Gild zullen betaalen / in plaatze van f 31:- voor het
inkoomen / de somma van Zestig Guldens; gelyk mede dat
ieder Gildbezoeider voor Jaarzingen / en alzo Jaarlyk in
plaatze van twee Guldens / zal betaalen drie Guldens / en
dat in beide gevallen zo lange tot dat de Gilde Kas zig
in beter omstandigheid bevind / als wanneer daar omtrent
weder by myne voorzchreebene Heeren zal worden gebied
poneerd.

Aldus Gearresteerd den 25. January 1776. Praesentibus den Heer Mr. *Willem Gerrit Dedel Salomonsz*,
Hoofd-Officier; alle de Heeren Burgemeesteren en alle de Heeren Schepenen.

En Gepubliceerd den 30. dito, Praesentibus den Heer Mr. *Willem Gerrit Dedel Salomonsz*, Hoofd-Officier;
den Heer Mr. *Gerard Nicolaasz Haselaer*, Burgemeester; en de Heeren *Adriaan Pompeus van*
Leyden, Heere van *Hardinxvelt &c.* en Mr. *Marten Adriaan Beels*, Schepenen.

In kennisse van my Secretaris

E. v. D U S S E N.

Te Amsterdam, by PIETER MORTIER, Stads Drukker en Boekverkooper, in de Warmoesstraat, oostzy, het tweede huis
benoorden de St. Annastraat. *Met Privilegie.* 1776.

Gedrukt arrest van 25 januari 1776.

voornaamste pleitbezorgers van de gilden. Ze zijn er van overtuigd dat de gilden onontbeerlijk zijn voor de stedelijke welvaart. Voor de bestudering van het tinnegietersgilde na 1750, is het archief van het stadsbestuur de voornaamste bron : zoals de verzoekschriften van het gilde, de rapporten en adviezen daarop, keuren en rekeningen.

Rond 1750 zijn de leden van het tinnegietersgilde weliswaar wat gedecimeerd in vergelijking met de 17de eeuw (63), doch het tinnegietersbedrijf levert toch altijd nog een *ordentelijk burgerbestaan* op. De achteruitgang is voor een groot gedeelte te wijten aan de afnemende vraag naar tinnen eet- en drinkgerei, door de toenemende concurrentie van porselein en aardewerk. Dit wordt in enige mate geïllustreerd door rekeningen van huishoudelijke artikelen uit de 18de en 19de eeuw, hoewel bedacht dient te worden, dat deze bonte verzameling rekeningen niet geheel representatief is. Er is slechts één rekening bij van een heel assortiment aan tinnen artikelen, gekocht bij *Cornelis de Heyde* op 4 november 1743 (64). Het blijkt in ieder geval dat tinnen artikelen nog volop in gebruik waren, al was het dan misschien slechts in de keuken. Er is sprake van schotels, sauspannen, een quispedoor, koffie- en theepotten etc. De tinnegieters gingen wel over op het maken van distilleerslangen, helmen, klisteespuiten en dergelijke om de verminderde vraag naar tinnen huishoudelijke artikelen enigszins op te vangen. Door de gildebroeders zelf werd de achteruitgang van het gilde herhaaldelijk geweten aan de achteruitgang van het ambacht, door het veelvuldige geknoei met het allooi en de oneerlijke concurrentie van allerlei kramers die geen gildelid waren. Het onvermijdelijk gevolg van de afname van het aantal gildebroeders is de afname van de vaste inkomsten van het gilde. Zoals al gezegd, kreeg het gilde in 1744 kwijtschelding van de huur van de kamer in de Haringpakkerstoren, wegens de geringe inkomsten (65). Een dertigtal jaren verder dienen de overlieden een verzoek in bij het stadsbestuur tot verhoging van het *inkomgeld* van f 31- naar f 60- en van de jaarzangen (de jaarlijkse contributie) van f 2- naar f 3- *nopens het verval van de gildekas*. Het stadsbestuur geeft z'n toestemming, met de aantekening dat de verhoging zal duren totdat de gildekas in betere omstandigheden verkeert (66). Dit bleek echter een te optimistische gedachte, want de gildekas is er niet weer bovenop gekomen. De maatregel heeft waarschijnlijk ook weinig zin gehad. Het hoge *inkomgeld* zal voor vele aankomende gildebroeders een grote hinderpaal geweest zijn. Dit wordt geïllustreerd door een clause in de concept nieuwe keuren van 1798 : een meester is voortaan verplicht zijn leerling na een proeftijd van exact drie jaar, voor de overlieden te leiden om de meesterproef af te leggen (die tegelijkertijd het betalen van het entreegeld inhield), op straffe van een boete van f 6-. Het concept wordt echter afgewezen. Inmiddels heeft de staatsomwenteling van 1795 plaatsgehad, de ideeën van vrije handel en vrije beroepsuitoefening beginnen door te dringen.

6. Het tinnegietersgilde na de staatsomwenteling

In de tijd na 1795 worden de zaken die de gilden aangaan, behandeld bij het Committee van Algemeen Welzijn. Dit is een stedelijk orgaan dat het stadsbestuur van advies dient. Het behandelt evenwel ook rechtstreeks verzoekschriften. Bij het tinnegietersgilde blijkt onenigheid te bestaan. Een gildebroeder *Georg Hendrik Fuchtenkamp* dient een aantal klachten in tegen de overlieden (67). Vreemd genoeg komt men op het request niet terug, mogelijk is het zoek geraakt in de administratie. Het is ook niet zeker waarover de klachten gaan. Het meest voor de hand liggende is, dat Fuchtenkamp vond dat hem ten onrechte een boete was opgelegd. Dit is niet eens zo

onwaarschijnlijk, gezien de deplorabele toestand waarin de gildekas zich bevond. Al is de wettelijke afschaffing van de gilden reeds in de pen in 1797, dit is voor de tinnegieters geen belemmering om een concept voor geheel nieuwe keuren in te dienen (68). De reden is dat de keuren op alle mogelijke manieren ontdoken worden. Bovendien wordt de controle op de naleving van de voorschriften, bemoeilijkt, doordat de keuren de afgelopen tijd zozeer in aantal zijn toegenomen.

De teneur van de nieuwe keuren is overeenkomstig die van voorgaande jaren : de wering van concurrentie en de kwaliteitswaarborg. *Omlopen* met tin is verboden, gildelidmaatschap, proeftijd, poortrecht, juiste keurmerken verplicht. Vooral de zogenaamde *gallanterie winkeliers* zijn de tinnegieters een doorn in het oog, daar zij verlakt tin verkopen van een zeer slecht allooi. Het opvallende aan de nieuwe keuren is echter de striktere regulering van alles wat met het gilde te maken heeft en de enorme hoeveelheid boetebepalingen ; duidelijk een poging om de financiën weer op peil te brengen.

Zoals al gezegd ging het stadsbestuur niet met de keuren in deze vorm akkoord, gebaseerd als ze waren op beginselen van *dwang, overheersing en eygenbaat*. De gildebroeders moeten in het vervolg maar keuren maken die getuigen van wat meer mensenliefde en medegevoel voor hun hulpbehoevende gildebroeders en zusters (69). Bij dit laatste doelt men op een bepaling voor de weduwen van tinnegieters. Indien zij hertrouwen met iemand die geen gildelid is, dan verspelen ze haar tinnegietersbedrijf. Dit geldt evenzeer als ze hertrouwen met een leerling die reeds drie jaar proeftijd achter de rug heeft, maar niet binnen afzienbare tijd de meesterproef aflegt.

Dit soort bepalingen geeft wel aan dat het gilde zich op alle mogelijke manieren van vaste inkomsten wil verzekeren : entreegelden en jaarzangen. Het gilde blijkt in die tijd toch nog wel over enig kapitaal te beschikken. Ongeveer een half jaar later vragen de overlieden toestemming tot de verkoop van een obligatie van f 1000-. De overlieden vonden namelijk bij hun ambtsaanvaarding het gilde in een proces gewikkeld, dat hun normale inkomsten ver te boven ging. De toestemming wordt hen verleend, mits ze rekening en verantwoording afleggen over de besteding van het geld (70).

7. De ontbinding van het gilde in 1798 en het geleidelijke herstel daarna

In 1798 komt de staatsregeling gereed, die de afschaffing van de gilden voorschrijft. De gildeleden worden ontslagen en de administratie en de gelden worden overgedragen aan provisionele commissarissen. In feite veranderde er echter niet zoveel. De voormalige overlieden worden, bij gebrek aan voldoende capabele lieden, aangesteld als provisionele commissarissen. Voor het tinnegietersgilde zijn dit, *Coenraad van Geel, Andries Jildens* en *Petrus Leeking* (71). Ze hadden tot taak, de keuren die betrekking hadden op de *goede politie*, te handhaven. Deze bepaling kon zeer ruim geïnterpreteerd worden en droeg er dan ook toe bij dat vele gildebepalingen gewoon gehandhaafd bleven.

Verder moesten de commissarissen een staat opmaken van de gelden en bezittingen van het gilde. Het geschat bezit van het tinnegietersgilde blijkt in die tijd nog f 280- te zijn. Dit is erg weinig in vergelijking met de andere gilden ; de makelaars bezitten bijvoorbeeld f 107.154-, de turfdraggers f 90.121 (72). Na de ontbinding van de gilden blijven er echter nog al wat onduidelijkheden.

Het departementaal bestuur besluit naar aanleiding hiervan dat : de contributies voortaan vrijwillig zullen zijn, de ondersteuning van zwakke en oude gildebroeders en zusters zal voortgaan *alsof het gilde nog werkelijk bestonde*. Mochten de inkomsten

Amst. 4 Nov. 1743
 Meiff. kagebas red. a. Corn. de Fleijde

voor 3 schootgeld Engeld Ten wege 7 n 28 loot	5, 30, 2
2, G. Nf. Jandelaard	2, 38, :
2, G. Jandelaard	2, 4, :
3 Hooge Tinne Tabak doos	2, 50, ?
2 quispidoors	2, 32, :
1 lanspan met een deksel	2, 6, :
1 pap kommetje met een oor	1, 32, :
1, G. Engeld Tinne Waterpot	2, 2, 1
2 Loutraten	1, 15, :
1, G. Nf. habens peperdoos	1, 2, :
1 witfabens peperdoos	1, 10, :
1 mosterpot met een lepeltje	1, 54, :
1 olly en Alijn baltje	2, 2, ?
1 ollykannetje en een Alijn kannetje	2, 8, :
38 Engeld Tinne lepels	2, 54, :
1 vierkant Jot Cooker	1, 6, ?
1 Nf. meng Bierkan	1, 38, :
1, G. Rond brikpot met houtz oor	1, 50, :
1, Klynder tulspot met slot	1, 38, :
1 Koffie kan	4, :
1 Tinne Theu ketel en Comvoor Nf	7, 10, ?
1, Groot. Nf. schenkbordt	4, :
32 Engeld Tinne borden w. 16 n 4 loot a 16 n 10	1, 35, 6, 12
Somma 62, 0, :	

niet
con
Ool
ner
In E
dan
Hoc
uit l
van
ma
Arg
sted
gege
het
zo w
sche
scha
Hoe
Voc
een
wor
Het
gesp
tree
180
beu
van
Het
saris
bare
dan
inko
nieu
salar
teve
zelfs
De si
tege
saris
Het
tinn
veel
besta
afge
alloc
geen
soms
de co
geko
janu
hoof

niet meer voldoende zijn, dan worden de uitkeringen pro rato verminderd. De commissarissen mogen verder de voormalige gildeknecht weer in dienst nemen (73). Ook de vroegere protectionistische bepalingen voor de stedelijke ambachtslieden en neringdoenden worden enige tijd later in ere hersteld (74).

In Den Haag is men met deze gang van zaken niet zo gelukkig: De maatregelen blijven dan ook niet uit, vooral niet door toedoen van de liberale minister Gogel.

Hoezeer het stadsbestuur met het lot der gilden begaan is blijkt wel uit een memorie uit het geheim notulenboek van wethouders (75). Dit notulenboek bevat het verslag van de missie van Serrurier naar Den Haag om te protesteren tegen de voorgenomen maatregelen. De memorie geeft een pleidooi voor het in stand houden der gilden. Argumenten: de kwaliteitswaarborg, de sociale ondersteuning en de algehele stedelijke welvaart. Om de argumenten kracht bij te zetten wordt een resumé gegeven aan alle gilden, met de redenen voor de onmisbaarheid van elk gilde. Voor het tinnegietersgilde is de controle op het allooi zeer belangrijk. Tin kent namelijk, zo wordt betoogd, verschillende soorten, die op het oog niet van elkaar te onderscheiden zijn. Sommige soorten kunnen door het percentage lood of arsenicum zeer schadelijk voor de gezondheid zijn.

Hoe het ook zij, er komt een nieuwe wet met betrekking tot de gilden, de patentwet. Voortaan betaalt een ieder die een beroep wil uitoefenen een bepaald inleggeld en een jaarlijkse contributie. Om de controle op de naleving te vergemakkelijken, worden de beroepsgenoten verenigd in corporaties.

Het was de bedoeling dat deze corporaties van al de *misbruiken* van de gilden gespeend zouden zijn. Van dit streven kwam echter niets terecht. Dit wordt geïllustreerd door het gunstige advies op een request van het *voormalige* tinnegietersgilde in 1809 (76). In het request wordt weer als vanouds verzocht om maatregelen tegen beunhazen en omlopers (*christen en jooden kramers en oud ijzerkopers... verkopen tin van veel minder gehalte dan behoorlijk is*).

Het request vormt overigens een belangrijke bron van informatie; de commissarissen schetsen uitvoerig hoe het gilde er aan toe is. Het aantal werkbazen is schrikbarend teruggelopen, er zijn er nog slechts vijftientig, terwijl er voorheen meer dan zestig waren. De jaarzangen bedragen dientengevolge nog slechts f 42-. De inkomgelden vormen ook geen vetpot, daar er maar om de twee à drie jaar een nieuwe meester wordt ingeschreven. De commissarissen hebben al enige tijd geen salaris en onkostenvergoeding genoten, een totaal van f 150-. Van dit bedrag moet tevens de gildekamer onderhouden en de gildeknecht betaald worden. Het gilde is zelfs al met schulden bezwaard.

De situatie is dus niet zo best. Daarom wordt het stadsbestuur verzocht op te treden tegen het geknoei met het allooi, zonder daarbij echter de assistentie van de commissarissen te verlangen.

Het request wordt gegeven aan het raadslid Willink die een gunstig advies geeft. Het tinnegietersbedrijf, zo betoogt hij, heeft de laatste tijd veel te lijden gehad van het veelvuldig gebruik van porselein. Toch heeft het altijd nog een *ordentelijk burgerbestaan* opgeleverd. De ongeoorloofde concurrentie van *buitenlanders en afgezetenen* dient daarom gestuit te worden. Vooral de lepels zijn van zeer slecht allooi (soms zelfs met arsenicum vermengd). Bij omsmelting en assaaiëring is dikwijls geen verschil te bespeuren met *gemeen soldeersel*. Wat nog erger is, de lepels dragen soms brutaalweg het stempel van in Londen gemaakt tin. De patentwet en de wet op de corporaties zijn er volgens Willink debet aan dat de klad in het beroep is gekomen. Hij adviseert dan ook, de commissarissen toe te staan de keuren van 27 januari 1751 te handhaven (speciaal de artikelen met betrekking tot het allooi) en de hoofdofficier te gelasten een onderzoek in te stellen naar slecht tin. De commis-

sarissen behoeven hierbij niet te assisteren. Het stadsbestuur sluit zich zonder meer bij dit advies aan.

8. De verdwijning van het gilde

In 1812 worden de gilden door prefect de Celles afgeschaft in het departement van de Zuiderzee (77). Dit geschiedde ondanks de vurige pleidooien voor de instandhouding van de toenmalige burgemeester van Amsterdam, van Brienen. Na het herstel van de onafhankelijkheid, leeft bij velen de verwachting dat de gilden ook wel weer hersteld zullen worden. Een groot aantal verzoeken tot het herstel der gilden komen bij de regering binnen. Daaronder is eveneens een verzoek van de commissarissen der Amsterdamse gilden. Ook de commissarissen van het tinnegietersgilde ondersteunen dit verzoek (78). Zo diep had de afschaffing dus blijkbaar niet doorgewerkt ; de commissarissen bestonden in ieder geval nog. Hun taak was na 1812 het beheer van de gelden en goederen die nog over waren.

De verzoeken mochten echter niet baten. Na lang wikken en wegen wordt uiteindelijk toch besloten tot de liquidatie der gildekassen (bij koninklijk besluit van 23 oktober 1818).

De commissarissen krijgen opdracht staat op te maken van de financiën van hun gilde. De staat van het tinnegietersgilde is in feite het laatste teken van leven van dit gilde. In tegenstelling tot de meeste gilden, die behoorlijk wat kapitaal hebben, heeft het tinnegietersgilde enkel schulden (79). Kapitaalgoederen, jaarlijkse inkomsten of uitgaven hebben ze niet meer. Uitkeringen zijn al in geen tijden meer gedaan, daar weinig gildeleden hieraan behoefte hadden en de kas toch al zeer gering was.

De schulden bestaan uit achterstallige salarissen van de commissarissen over vroegere jaren, idem voor de bode en proceskosten, totaal de somma van f 1229,95. Door de commissie die met de uitvoering van de liquidatie is belast, worden enige kritische uitlatingen gedaan ten aanzien van het faillissement van het gilde (80). De commissie merkt op dat na de afschaffing de meeste fondsen wel zijn verminderd. De reden was dat de salarissen van de commissarissen niet evenredig met de inkomsten van het gilde verminderden. Uitkeringen bleven daardoor dikwijls achterwege. Bij het tinnegietersgilde is het zelfs zover gekomen dat de salarissen van de commissarissen de gehele kas opslokten. Het financieel beleid van de commissarissen liet dus wel te wensen over. Het gilde had met dit al een van zijn voornaamste functies verloren, te weten de sociale functie die tot uitdrukking komt in de ondersteuning van zwakke en oude gildebroeders. Het feit dat er geen inkomsten meer zijn doet vermoeden dat het aantal gildebroeders tot een minimum gedaald is.

Alles wijst er op dat het gilde zo in de jaren voor 1818, geruisloos verdwenen is. In 1821 worden ook de commissarissen van hun taak ontslagen ; de laatste sporen van het gilde worden hiermee uitgewist.

Drs. J.W.M. de Jong en M.L. Caron

zonder meer

Bijlage 1
Chronologische lijst van overlieden en commissarissen van het Amsterdamse
tinnegietersgilde

tement van de
standhouding
herstel van de
weer hersteld
men bij de
ssen der
ondersteunen
rkt ; de
beheer van

dit
besluit van

van hun
ren van dit
ebben, heeft
komsten of
aan, daar
was.

ver
f 1229,95.
en enige
e (80). De
inderd. De
nkomsten
wege. Bij
nmiss-
sen liet dus
ties
teuning
n doet

n is. In
ren van

bron	datum	overlieden/ commissarissen	genoemd als oud-overlieden
N.A.A. 43, 44	28-8-1592	Reyer Thonissen Jan Willemsse Benedictus van Rijnevelt	
Kb. C, 469	28-7-1594	Reyer Thomassen Benedictus van Rijnevelt Albert Jacobsz	
N.A.A. 574, 128-29	16-8-1610	Heyndrick Goyvaerts Jan Gerrit Louwesz Heyndrick Harmensz	Jean Egge (1605) Reyer Antheunissens (1605) Jan Gerrit Lourissen (1605)
N.A.A. 283, 315 ^v	29-11-1619	Jan Gerrits Warnar Hendricxz Arent van Westreen	Cornelis Gerritsz Croon Gerrit Albertsz
N.A.A. 284, 98 ^v	14-3-1620	Warnaer Henricx Hendrick Gerritsz Francoys Martsz	Jan Gerrit Louris Jan Hendricxz
N.A.A. 286, 305	16-6-1621	Hendrick Gerritsz	Warnart Hendricx Jan Gerritsz
N.A.A. 467, 270	5-6-1625	Frans Martsz Hendrick Geurtsz Gerrit Elbertsz	
N.A.A. 781 (z.pag.numm.)	8-2-1626	Hendrick Geurtsz Jan Hendricxs Cornelis Pietersz	Frans Martsz
N.A.A. 865, 82 ^v	4-3-1636	Gerrit Albertsz Willem Heere Harman Albertsz	
N.A.A. 1261B, 389	26-1-1639	Arent van Westrenen Cornelis Pietersen Elbert Cornelissen	
N.A.A. 1058, 174	9-12-1641	Jan Heyndricksz Coesvelt Jan Gerritsz Hartgarts Arent van Westrenen	
N.A.A. 5665 (z.pag.numm.)	9-2-1695	Leendert Hamerslagh Hendrick te Water Mens Hojer (Jan Dubbels gildeknecht)	
N.A.A. 5665 (z.pag.numm.)	14-7-1695	Pieter Heere Harmen Barentssen Haen Reynier Loftink	Pieter Witsen
N.A.A. 5741, 811	4-6-1701	Jan Hidding	

N.A.A. 5673, 73-75	10-2-1705	Johannes Decker Reynier Loftingh Roeloff van der Schuuren
N.A.A. 6038, 2169	30-3-1708	Roelof van der Schuuren Jan van Boore Gijsbert Buys
Bibl. F. Schild	25-4-1764	Willem van Maseyk
Bibl. F. Schild	5-3-1767	Hendrik van Heyningen
Bibl. F. Schild	23-4-1776	Jan Hindrik Schepper
Bibl. F. Schild	20-3-1777	Cornelis Hesselink
N.S.B. 80, no. 1384	5-12-1797	Coenraad Barend van Geel Andries Jildens Petrus Leeking
N.S.B. 171, 180	10-10-1798	Coenraad Barend van Geel (commissaris) Andries Jildens (com- missaris) Petrus Leeking (com- missaris)
A.Z. 1808, 3585 portefeuille	- -1808	J.v.d. Brand (commis- saris)
N.S.B. 241, no. 202	2-11-1809 en 24-11-1809	Carel Lodewijk Schorf- fius (commissaris)

(1) wez
ond
Var
Am
(2) van
oud
(3) vern
Am
Beid
het t
enth
mee;
Gem
van c
van I
de g
stad
(4) C
(5) C
(6) C
(7) C
(8) C
(9) G
(10) C
(11) C
Amst
verke
(12) C
(13) C
(14) C
(15) C
(16) C
(17) C
(18) z
(19) C
(20) C
(21) J
(22) V
(23) C
(24) I:
geblev
inhou
Wel b

(1) J.G. Van Dillen, *Bronnen tot de geschiedenis van het bedrijfsleven en het gildewezen van Amsterdam*, 1ste dl., 's-Gravenhage, 1929, Inleiding p. X vgg. ; zie over dit onderwerp ook A.J.M. Brouwer Ancher, *De Gilden*, 's-Gravenhage, 1895 en I.H. Van Eeghen, *Inventarissen der archieven van de gilden en van het brouwerscollege*, Amsterdam, 1951 en ID., *De gilden. Theorie en praktijk*, Bussum, 1974.

(2) In 1578 erkent de stad Amsterdam het gezag van de Staten en van Oranje (verdrag van Satisfactie). De Hervormden maken zich meester van het stadhuis en zetten de oude regenten en een groot aantal geestelijken uit de stad.

(3) Alle hiernavolgende bronvermeldingen betreffen, tenzij uitdrukkelijk anders vermeld, archiefstukken of literatuur aanwezig in het Gemeente Archief Amsterdam.

Beide auteurs zijn de archiefambtenaren van het Gemeente Archief Amsterdam en in het bijzonder de heer F.A.C. Dudok van Heel veel dank verschuldigd voor de enthousiaste wijze waarop zij aan het welslagen van het onderzoek hebben meegewerkt.

Gemeentearchieven Amsterdam, *Keurboeken A*, 11^{v^o}, nr. 34. De preciese datering van de oudste op perkament geschreven keuren, voorkomend in het eerste gedeelte van Keurboek A, is onzeker. Archiefstukken van vóór deze tijd zijn vermoedelijk bij de grote branden in 1421 en 1452 verloren gegaan. cfr. J.C. Breen, *Rechtsbronnen der stad Amsterdam*, 's-Gravenhage, 1902, Inleiding p. V.

(4) GAA, *Kb.A*, 60 v°-61, nr. 113.

(5) GAA, *Kb.A*, 61, nr. 156.

(6) GAA, *Kb.A*, 84 v°-85, nr. 159.

(7) GAA, *Kb.B*, 1, nr. 1.

(8) GAA, *Kb.B*, 3, nr. 6.

(9) GAA, *Correctieboek* achter *Kb.B*, 1 v°-2.

(10) GAA, *Kb.B*, 77, nr. 234.

(11) GAA, *Kb.C*, 344-347 en ibid., *Archief Burgemeesters*, port. 7 ; J. Wagenaar, *Amsterdam in zijne opkomst...*, 1ste dl., Amsterdam, 1760, p. 471, geeft een verkeerde datering van deze keur : 13.01.1573 moet zijn 13.01.1533.

(12) GAA, *Archief Burgemeesters* (Scheltema), SIX 30.

(13) GAA, *Kb.C*, 348.

(14) GAA, *Resoluties van de Vroedschap*, 227 v°.

(15) GAA, *Kb.C*, 347 en ibid. *Archief Burgemeesters*, port 7.

(16) GAA, *Kb.C*, 348 en ibid. *Archief Burgemeesters*, port 7.

(17) GAA, *Kb.C*, 469.

(18) zie noot 17.

(19) GAA, *Kb.C*, 348 in margine.

(20) GAA, *Archief Burgemeesters*, port. 7.

(21) J. Wagenaar, *op.cit.*, p. 471-472.

(22) W.F.H. Oldewelt, *Amsterdamse archiefvondsten*, Amsterdam, 1942, p. 83.

(23) GAA, *Kb.C*, 344 in margine.

(24) In de notariële archieven zijn verscheidene contracten uit deze periode bewaard gebleven tussen tinnegieters en ouders van leerjongens. Hierin werden de duur, de inhoud en de kosten vastgesteld. Meestal ontving de jongen vrije kost en inwoning. Wel betaalde de vader jaarlijks een bedrag aan leergeld. cfr. GAA, *Notariële Acten*,

- 592, 384 v° ; 768 A (not. J. Verhey) van 12.04.1629, niet gepagineerd ; 770 (not. J. Verhey) van 02.05.1633, niet gepagineerd.
- (25) GAA, *Kb.Q*, 215.
- (26) GAA, *Kb.R*, 193.
- (27) GAA, *Notariële Acten*, 4718, 161.
- (28) GAA, *Kb.S*, 235.
- (29) B.Dubbe, *Tin en tinnegieters in Nederland*, Zeist, 1965, p. 84 vgg.
- (30) GAA, *Kb.L*, 47.
- (31) zie K.M.C. Zevenboom en D.A. Wittop Koning, *Nederlandse gewichten, stelsels, ijkwezen, vormen, makers en merken*, Leiden, 1953.
- (32) GAA, *Kb.L*, 264.
- (33) GAA, *Kb.Q*, 80.
- (34) GAA, *Kb.Q*, 148.
- (35) GAA, *Kb.Q*, 166.
- (36) GAA, *Kb.Q*, 215.
- (37) GAA, *Kb.R*, 260.
- (38) Vermoedelijk wordt hier bedoeld tin als scheepslading (cargo).
- (39) GAA, *Kb.S*, 213.
- (40) GAA, *Rechterlijke archieven*, 695, nr. 17.
- (41) GAA, *Rechterlijke archieven*, 697, nrs. 35-37.
- (42) GAA, *Kb.L*, 163.
- (43) GAA, *Kb.P*, 76.
- (44) GAA, *Kb.P*, 76 in margine.
- (45) GAA, *Kb.P*, 122.
- (46) GAA, *Kb.P*, 149 v°.
- (47) GAA, *Kb.P*, 156.
- (48) GAA, *Kb.P*, 143 v°.
- (49) GAA, *Kb.C*, 348 in margine van artikel 1.
- (50) GAA, *Kb.Q*, 80.
- (51) GAA, *Kb.Q*, 148.
- (52) GAA, *Kb.S*, 208.
- (53) GAA, *Kb.R*, 88.
- (54) GAA, *Kb.R*, 185 v°.
- (55) GAA, *Notariële Archieven*, 6028, 571.
- (56) GAA, *Kb.C*, 361.
- (57) GAA, *Kb.L*, 65.
- (58) GAA, *Kb.R*, 193.
- (59) GAA, *Kb.S*, 107.
- (60) GAA, *Archief Burgemeesters*, port. 7.
- (61) GAA, *Kb. 1745-1760*, keur van 27.01.1751 ; *Bibliotheek GAA, handel en nijverheid, keuren en ordonnantiën van het tinnegietersambacht*, nr. N.04.24.
- (62) C. Wiskerke, *De afschaffing van de gilden in Nederland, (Bijdragen voor economische geschiedenis)*, Amsterdam, 1938, p. 73.

- (63) W.F.H. Oldewelt, *op.cit.*, p. 84. Het gilde telt in 1688 nog 87 en in 1751 nog slechts 51 gildebroeders.
- (64) *Bibliotheek GAA, handel en nijverheid, rekeningen en huish. art.*, nr. N.6707005.
- (65) W.F.H. Oldewelt, *op.cit.*, p. 84.
- (66) *Bibliotheek GAA, handel en nijverheid, ordoñnantie van het tinnegietersgilde van 25.01.1776*, nr. N.004.04.17.
- (67) GAA, *Nieuw Stedelijk Bestuur*, 165, 403 (notulen van het Committe voor Algemeen Welzijn) van 14.09.1797.
- (68) GAA, *Nieuw Stedelijk Bestuur*, 80, 1384 (stukken behorend bij de notulen der raad) van 05.12.1797, ondertekend door de overlieden Coenraad van Geel, Andries Jildens en Petrus Leeking.
- (69) GAA, *Nieuw Stedelijk Bestuur*, 80, 1493 (stukken behorend bij de notulen) van 29.12.1797.
- (70) GAA, *Nieuw Stedelijk Bestuur*, 171, 24 en 53 (notulen Committe voor Algemeen Welzijn) van 04.07.1798 en 19.07.1798. Over dit proces zijn geen nadere gegevens bekend.
- (71) GAA, *Nieuw Stedelijk Bestuur*, 171, 180 vgg. (notulen der raad) van 10.10.1798.
- (72) M.G. De Boer, *De ondergang van de Amsterdamse gilden*, in *Tijdschrift voor geschiedenis*, 47, 1932, p. 135, naar Rechterlijke Archieven, *Wetgevend College*, nr. 507 (Ingekomen missiven bij de 1ste Kamer van het Vert. Lich.).
- (73) GAA, *Nieuw Stedelijk Bestuur*, 415, 358-360 (Dagblad der vergaderingen) van 27.12.1798.
- (74) GAA, *Nieuw Stedelijk Bestuur*, 40, (Kladnota's Intermediair Bestuur) van 18.05.1802 en 05.01.1803.
- (75) GAA, *Nieuw Stedelijk Bestuur*, 221, 48 (Geheim notulenboek) van 1805.
- (76) GAA, *Nieuw Stedelijk Bestuur*, 241, 202 (Stukken behorend bij de notulen van de raad), request en advies daarop respectievelijk van 02.11.1809 en 24.11.1809. Het request is ondertekend door C.L. Schorffius, tinnegieter in de Utrechtsestraat bij de Keizersgracht.
- (77) C. Wiskerke, *op.cit.*, p. 200 vgg. Van enige ministeriële beschikking hieromtrent is geen sprake geweest.
- (78) C. Wiskerke, *op.cit.*, p. 205 naar Rechterlijke Archieven, *Index Binnenlandse Zaken*, van 25.01.1814, nr. 51.
- (79) GAA, *Archief Algemene Zaken (1808)*, Generale Index nr. 3585 (port. burgemeesters) van 24.12.1808. De commissarissen die ondertekenen zijn J.v.d. Brand en Petrus Leeking.
- (80) GAA, *Archief Algemene Zaken (1821)*, Generale Index nr. 2919 (port. burgemeesters) van 10.04.1821.

Buiten de in voetnoot vermelde werken werd nog gebruikt gemaakt van :
 J.G. Kam, *Index op de voornamen / familienamen van de partijen voorkomende in de Inbrenregistres der Weeskamer, (Gedrukte bronnen Gemeentearchieven Amsterdam)*, Amsterdam, 1954-1963.

H. Noordekerk, *Handvesten... van Amsterdam*, Amsterdam, 1748 vgg.
 A.J.G. Verster, *Tin door de eeuwen*, Amsterdam, 1954.

Gebruikte afkortingen

Arch. Burg.	= Archief Burgermeesters
Arch. A.Z.	= Archief Algemene Zaken (na 1813)
Bibl. G.A.A.	= Bibliotheek Gemeente Archief Amsterdam
D.B.K.	= Desolate Boedels Kamer
D.T.B.	= Doop Trouw en Begravenisregisters
G.A.A.	= Gemeente Archief Amsterdam
Gen. Ind.	= Generale Indicateur (na 1813)
I.W.	= Inbrenregisters der Weeskamer
Kb.	= Keurboeken
N.A.A.	= Notariële Acten
N.S.B.	= Nieuw Stedelijk Bestuur (vanaf ca. 1795)
Pb.	= Poorterboeken
A.R.A.	= Alg. Rijksarchief
R.A.	= Rechterlijke Archieven
Res. Vroedsch.	= Resoluties van de Vroedschap
Tres. rek.	= Tresoriers rekeningen

Keur van tin uit de havensteden Amsterdam, Antwerpen en Rotterdam

Georganiseerd in het kader van
het Belgisch-Nederlands cultureel verdrag

Amsterdam, Museum Willet-Holthuysen
13 april t/m 10 juni 1979

Antwerpen, Provinciaal Museum Sterckshof
7 juli t/m 9 september 1979

Rotterdam, Museum Boymans-van Beuningen
6 oktober t/m 2 december 1979